

CULTURA ȘI LITERATURA RUSĂ ÎN „GAZETA DE DUMINECĂ” ÎNTR-UN AN 1904—1909

Declarată organ de cultură, „Gazeta de Duminecă” nu și-a dezmințit intențiile pe tot parcursul apariției. Pe lângă publicarea a numeroase materiale referitoare la cultura locală, etnografie și folclor, revista înregistrează colaborări ale unor personalități cunoscute. Sunt tipărite articole și poezii ale lui G. Coșbuc, O. Goga, eseuri despre M. Eminescu, Al. Vlahuță, I. Agârbiceanu, M. Sadoveanu. Publică frecvent în această revistă Emil Isac, Ioan Pop Reteganu, Sofia Nădejde, Maria Ciebanu și mulți alții.

La începutul acestui veac (1904—1909) sunt frecvente traduceri din operele lui H. C. Andersen, E. T. Hoffmann, L. Bertold, Jules Verne și, îndeosebi, din Lev Tolstoi. L. Tolstoi este cunoscut în prezent la noi și peste hotare prin capodoperele sale clasice, prin romanele *Război și pace*, *Anna Karenina*, *Învieirea*. Puțină lume cunoaște astăzi nuvelistica lui Lev Tolstoi, ori în perioada la care ne referim, tocmai această parte a operei sale a fost tradusă și răspândită în marea masă a cititorilor. Majoritatea povestirilor de după 1880 ale lui L. Tolstoi au un caracter moralizator, un stil simplu, accesibil, motiv pentru care au fost receptate rapid de masele largi ale populației. Multe din aceste opere au ajuns în manualele de limba română ca texte de lectură.

Interesant ni se pare faptul că răspândirea în România a operelor colosului de la Iasnaia Poliana parcurge un itinerar invers ordinii în care au fost create. Astfel, primul roman tradus în limba română este *Învieirea*, în 1899. Până la moartea scriitorului, în 1920, sunt traduse la noi, pe lângă romanul amintit, povestiri și nuvele tolstoviene, scrise după 1880. Cele mai multe traduceri se fac după versiuni intermediare (franceze și germane) și, de aceea, denaturează, adesea, textul original.

În numărul 34 din 1904 al „Gazetei” apare traducerea *Cel dintâiu rachier*. Povestirea, al cărei titlu original este *Kak čertjonok krajušku vykupal* — *Cum a răscumpărat drăcușorul bucăta de pâine*, are la bază două povești — bielorusă și tătară — care explică modul în care a apărut rachiul făcut din grâne. Pornind de la un subiect de basm, Tolstoi îl dezvoltă în spiritul moralei sale. Prima parte a povestirii are multe puncte comune cu povestea lui Ion Creangă despre Stan Pățitul. Personajul principal — un țăran harnic, dar sărac, ce trăiește „cu frica lui Dumnezeu”, este ispitit de Diavol. Prima încercare eșuează, iar Diavolul, îmbrăcat în slugă, îl ajută pe țăran să se îmbogățească, după care îl sfătuiește ca din surplusul de grâne să facă băutură. Împins pe drumul păcatului, țăranul trece prin toate ipostazele decăderii umane, simbolizate în trei animale: vulpe, lup și, în final, porc. Concluzia lui Tolstoi, că orice păcat atrage după sine un altul, apare și în povestirea *Cei trei tâlhari*, publicată în 1907, în nr. 28 al revistei. Pornind de la această

concluzie, scriitorul atrage atenția, în majoritatea lucrărilor sale, asupra necesității autoperfecționării continue.

Prin anii optzeci ai secolului trecut, Tolstoi resimte tot mai acut stupiditatea modului de organizare al societății și caută soluții de ieșire din impas. În articolul său *Despre nebunie*, el afirmă că „majoritatea omenirii se află, chiar dacă numai temporar, într-o stare de nebunie deplină”¹. Marele scriitor caută, însă, să vindece această lume „ne bună” prin metode utopice. Singura forță socială, care a hrănit veacuri întregi Rusia, singura capabilă, după opinia lui Tolstoi, să readucă societatea rusă pe calea cea bună, era țărănimea, cel mai puțin atinsă de corupția ce domnea peste tot. Ei i se adresa Tolstoi în povestirile sale cu caracter popular, dorind să „îmbrace” într-o haină artistică învățăturile lui Cris-tos și să le redea în așa fel încât să poată fi citite de „bătrâni, femei sau copii și, pe fiecare dintre ei, să-i pasioneze, să-i înduioșeze, să-i facă să se simtă mai buni”². Povestirile „populare” ale lui Tolstoi tind spre o concentrare maximă. Laconismul prezentării evenimentelor urmă-rește să scoată în evidență veridicitatea învățăturii moral-religioase a scriitorului. În povestirea *De unde vine răul în lume?*, publicată în nr. 3 din 1906 (p. 3—4) al „Gazetei de Duminecă”, un eremit încearcă să afle cauza răului într-o discuție cu animalele: Corbul consideră că răul vine pe lume din cauza foamei; Turturica, că vine de la dragoste; Șar-pele vede cauza răului în răutate, iar Cerbul — în frică. Morala — în stilul concepțiilor lui Tolstoi din această perioadă: „cauza răului este trupul, că de la dânsul vin foamea, dragostea, răutatea și frica”.

Propovăduind ascetismul, Tolstoi mărturisește cu durere în jurnalul său: „Mi-e groază să o spun, dar ce să fac dacă este așa, încât, cu toată dorința de a trăi doar pentru suflet, pentru Dumnezeu față de multe și multe probleme nu poți să nu șovăiești, să nu fi nehotărât”³.

Contradicțiile scriitorului se adâncesc tot mai mult și, în 1885, el îi scrie lui Certkov, care a jucat un rol important în viața lui din ultimii ani: „Sunt derutat, doresc să mor, îmi trec prin minte tot felul de pla-nuri de fugă și mă gândesc chiar să profit de situația mea și să-mi schimb întregul mod de viață”⁴.

Meditațiile despre moarte sunt strâns legate la Tolstoi nu doar de dorința schimbării modului de viață, ci și de posibilitatea cunoașterii totale a propriului eu, a pătrunderii în cele mai profunde straturi ale conștiinței personale și, prin ea, a celei universale, deci, de posibilitatea cunoașterii „secretului” vieții și al morții. Deosebit de sugestiv în acest sens, este nota *Tolstoi despre moarte*, publicată în nr. 17 din 1906 (p. 9), în „Gazetă”. Nota cuprinde două citate din Tolstoi, fără indicarea sur-sei: „Moartea este schimbarea conștiinței de a mă cunoaște pe mine însumi. Și astfel frica de moarte e o grozavă credință deșartă. Moartea e o întâmplare îmbucurătoare, care termină orice viață. Suferința de aceea s-a dat, ca să oprească pe oameni de la moarte; de altcum cel ce

¹ L. N. Tolstoi, *Polnoe sobranie sočienij*, Moscova—Leningrad. 1928—1958, 38. p. 404.

² Idem, 63, p. 326.

³ Idem, 58, p. 65.

⁴ Idem, 81, p. 104.

poate înțelege viața și moartea, o dorește pe cea din urmă. Altfel însă nu se poate ajunge la moarte decât prin suferință“. În alt loc: „Moartea e nimicirea acelor organe, cu ajutorul cărora observ lumea. Spargerea unei sticle, prin care priveam până acum lumea și înlocuirea ei cu altceva. Moartea e trecerea dintr-o conștiință, înalta, dintr-o imaginațiune (închipuire) înalta. De pe o scenă trece omul în alta. În momentul acestei treceri e lămurit, că ceea ce ținea de real (existent) nu este decât o nălucire. În acest moment să poate vedea realitatea originală (primordială). De aceea e de însemnătate și interesant momentul morții“.

Cumpăna dintre viață și moarte, ca moment al înțelegerii sensului ascuns al existenței umane și a valorii supreme a artei, stă în centrul atenției și în „povestirea rusă“ — *Cântecul pasărei* din 1905, nr. 5 (p. 2—3).

În nr. 42 din 1907 (p. 1), „Gazeta de Duminecă“ tipărește portretul lui Lev Tolstoi alături de cel al scriitorului și omului politic norvegian Bjørnsterne Bjørnson, iar în nr. 45 din 1908 (p. 4) apare sub titlul *Ce crede Tolstoi?*, un articol care punctează principalele repere ale filozofiei religioase a scriitorului rus.

Ultimii ani de viață ai lui Tolstoi, ai „celui mai complex om dintre marile personalități ale secolului al XIX-lea“⁵, au coincis cu războiul ruso-japonez și revoluția din 1905 din Rusia. Cele două evenimente sunt mereu prezente în „Gazetă“. Aproape că nu există număr al revistei în 1904—1905 în care să nu găsim amănunte referitoare la războiul ruso-japonez.

În numerele 47 (p. 3) și 49 (p. 2) din 1904 sunt traduse reportajele *Aventurile unui erou rus de 13 ani* și *Din grozăviile războiului* ale lui Vasili Ivanovici Nemirovici-Dancenko (1844—1936), fratele cunoscutului regizor, dramaturg, scriitor Vladimir I. Nemirovici-Dancenko (1858—1943). Vasili a lucrat în calitate de corespondent militar și în timpul războiului ruso-turc din 1877—1878, precum și în primul război mondial. Scenele prezentate din războiul ruso-japonez creează imaginea unei lumi de „nebunie și groază“, descrisă și de scriitorul Leonid Andreev în nuvela *Răsul roșu*. Numele lui L. Andreev este amintit alături de cele ale lui M. Eminescu și M. Sadoveanu (nr. 45, 1908, p. 9), în legătură cu apariția a două volume de traduceri din opera sa: *Guvernatorul* și *Novele*. Andreev era considerat „cel mai puternic din scriitorii tineri ai Rusiei“ (p. 9) de la acea dată.

Războiul ruso-japonez constituie un prilej de informare a cititorului român în legătură cu diferite obiceiuri și datini ale „muscalilor“. În acest sens amintim articolele *Dumineca Floriilor la soldații ruși* (nr. 15, 1904, p. 1), *Judecata lui Dumnezeu în Caucazia* (nr. 13, 1906, p. 1), sau *Sărutarea de Sfintele Paști a Țarului Rusiei* (nr. 16, 1904, p. 1). În acest ultim articol este descris un vechi obicei al rușilor de a săruta pe primul întâlnit în ziua Învierii, obicei păstrat încă la lipovenii din România. Acest sărut simbolizează reconcilierea dintre oameni și, totodată, purificarea sufletească. Conform datinii, de Sfintele Paști omul trebuie să devină mai bun, mai iertător, mai pur.

⁵ M. Gorki, *Sobranie sočinenij*, Moscova, 1951, 14, p. 307.

Dar „Gazeta de Duminecă“ nu prezintă doar scene idilice, ca cea dintre Țarul Rusiei și santienelă de Sfintele Paști, ci încearcă să creeze o imagine cât mai veridică despre realitățile din țara vecină. Elocvente sunt articolele: *Țarul și Evreii din Rusia* (nr. 38, 1904, p. 5), *Bătăia în Rusia* (nr. 37, 1904, p. 7), *Chinuri neomenești* (nr. 31, 1905, p. 1--2). Ultimul relatează pe scurt despre soarta exilaților ruși în insula Sahalin, „un loc blăstămat de Dumnezeu, care totdeauna îi noros și cuib de boale“. Din anul 1869, guvernul rus „aici trimite pe acei prizonieri pe cari îi este rușine a-i omori; dar pentru aceea totuși voiește a-i îngropa de vii“. Fără a aminti în mod direct numele lui A. P. Cehov și, cartea acestuia *Insula Sahalin* (1894), un adevărat rechezitoriu la adresa conducerii Rusiei, articolul interferează cu acesta prin titlul său, care e un citat din cartea mai sus amintită.

Dar căutările sufletului acela neliniștit al poporului rus, chinuit de sensul vieții⁶, se răsfrânge nu doar în opera lui Cehov sau Tolstoi, ci și în cele ale lui M. Gorki. După opinia lui M. Sadoveanu, în scrierile lui Gorki, cititorii români puteau „să presimtă frământarea oceanului uman de la granița Europei până sub Cercul Polar și în fundul Siberiei, frământare de valuri nebiruite care trebuiau să rupă zăgăzurile“⁷.

Multe dintre operele lui M. Gorki sunt citite la noi în franceză sau germană, primele traduceri în limba română fiind publicate în diverse reviste, doar la începutul secolului nostru. Un rol important în popularizarea creației scriitorilor ruși o are și editura „Lumen“, care tipărește cărți foarte ieftine, la 15—20 de bani bucata. La această editură apar până în 1905 13 povestiri ale lui M. Gorki.

Activitatea literară și politică a lui Gorki e discutată intens, adesea polemic, în ziarele și revistele vremii. De aceea, arestarea scriitorului, în 1905, își găsește ecou în ziarele progresiste. Pe prima pagină a nr. 6 al „Gazetei de Duminecă“ din 1905, este publicat, sub portretul lui Gorki, articolul *Marele scriitor rusesc Maxim Gorki în temniță*, în care se arată că pentru a înăbuși revoluția din 1905 din Rusia, „guvernul rusesc nu s-a temut a recurge și la celea mai mari creduliță, astfel a dat poruncă că pe conducătorii mișcării să-i tragă în închisoare, iar pe poporeni, dacă nu se supun de bună voie, să-i împuște. Unul dintre conducătorii poporului — afară de popa Gapon — a fost și marele scriitor, Maxim Gorki. La dânsul s-au aflat câteva proclamațiuni și astfel a fost dus în temniță, ba pe cum venise vestea era pe aci să fie spânzurat“.

Arestarea lui Gorki a stârnit un val de nemulțumiri în întreaga Românie, care a culminat cu trimiterea unei telegrame de protest din partea ziariștilor români Țarului Rusiei. Telegrama, semnată de Dl. Al. Ciurcu, președintele sindicatului ziariștilor din capitală, și tipărită în „Gazeta Transilvaniei“, „Adevărul“, „Dimineața“, apare și în nr. 5 din 1905 (p. 3) al „Gazetei de Duminecă“ și cuprinde următoarele:

⁶ M. Sadoveanu, *Mărturisiri*, București, 1960, p. 417.

⁷ Idem.

„Sire!”

„Orice mare ilustrație intelectuală aparține lumii întregi. De aceea, în numele presei române și împuternicit de colegii mei, îmi permit a ruga pe **Maiestatea Voastră**, să cruțe viața și libertatea marelui scriitor Maxim Gorki, care e o glorie nu numai pentru națiunea rusă, dar și pentru întreaga omenire.

Acel care are onoarea a vă adresa această respectuoasă rugămintă, a avut fericirea de a însoți pe moșul vostru ilustru, Alexandru II, pe câmpiile de războiu ale Bulgariei și de a fi fost decorat de cătră marele împărat.

Sire!

Toată lumea civilizată pune temeiul pe sentimentele de nobleță și pe generozitatea **Maiestății Voastre**“.

În continuare revista relatează că asemenea proteste au fost trimise și din partea scriitorilor germani și a celor maghiari. Revista conchide: „Și e de sperare că Gorki va fi eliberat, ceea ce s-ar și cuveni“. În același an, în nr. 17 (p. 7) revista publică un articol: *Maxim Gorki — greu bolnav*, în care aduce la cunoștința cititorului român precara stare de sănătate a cunoscutului scriitor „al marelui pământ slav”⁸.

Cunoașterea pământului și poporului rus se face și prin intermediul proverbelor și zicătorilor rusești, care sunt „presărate” în diferite numere ale revistei.

În nr. 49 din 1906 (p. 2—5) e publicată traducerea *Un om bogat*, fără indicarea, însă, a autorului sau a traducătorului. După stil aceasta ar putea fi o povestire a lui I. S. Turghenev.

Ca un adevărat organ de cultură, „Gazeta de Duminecă” a încercat și a reușit să iasă dincolo de granițele psihologiei naționaliste și să se încadreze în universalitate.

Fără a avea, desigur, pretenția de a epuiza subiectul, am încercat doar să atragem atenția asupra importantului rol pe care l-a jucat „Gazeta de Duminecă” la începutul acestui veac, mai precis între anii 1904—1909, în răspândirea culturii ruse în țara noastră.

DIANA TETEAN

LA CULTURE ET LA LITTÉRATURE RUSSE DANS „LE JOURNAL DE DIMANCHE” ENTRE 1904—1909

(Résumé)

L'article essaye de relever le rôle important que a joué „Gazeta de Duminecă” („Le Journal de Dimanche”) au début de ce siècle, précisément entre 1904—1909, dans la propagation de la culture russe en Roumanie. En ce but l'article présente et commente des matériaux concernant des personnalités et des événements culturels et politiques de l'époque.

⁸ M. Sadoveanu, *Evocări*, București, 1954, p. 255.